

SEDEM UTRINKOV ALI KAKO SO SE STVARI SPREMENILE

SEVEN GLIMPSES OR HOW THINGS HAVE CHANGED

mag. Karin GABROVŠEK, mag. Lara JOGAN POLAK

Kadar kdo omeni začetek dela v naravovarstveni službi pred dvajsetimi ali petindvajsetimi leti, se najprej utrne spomin na prijazen sprejem, ki smo ga bili deležni novinci s strani starejših kolegov. Takoj nato pa na *Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije* (Skoberne in Peterlin, 1991), ki je večino od nas že prvi dan čakal na pisalni mizi. Skupaj z zakonodajo ga je bilo treba v najkrajšem času poznati. "Če česa ne razumeš, če kaj potrebuješ, kar povej ali vprašaj kogarkoli od nas."

Med letoma 1997 in 2001 se je v pisarni Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine, krajše LRZVNKD, ki je kasneje prerasla v Območno enoto Ljubljana Zavoda RS za varstvo narave, postopoma zaposlilo šest članov sedanje ekipe. Mlajši kolegi so prihajali postopoma, malo ali mnogo kasneje, nekateri so še čisto novi. Prišli smo z vseh koncev Slovenije in iz zamejstva, iz različnih strok in vsak s svojo predstavo o tem, kaj nas pravzaprav čaka v varstvu narave.

Dobrih dvajset let ni kratka doba. Čeprav je zgodovina varstva narave neprimerljivo daljša, se tudi ob pogledu nazaj na zgolj naše osebne izkušnje marsikomu dozdeva, da je preteklo ogromno časa. Spremembe se dogajajo ves čas, a pogosto imaš občutek, da gre za majhne prilagoditve. Ko pogledaš nazaj na začetek, pa je treba priznati, da so razlike med »takrat« in »zdaj« korenite. Da je prišlo do velikih sprememb v načinu dela, strokovnem pristopu in pravnih podlagah. Dvajset let sprememb je težko temeljito zajeti v en članek, a utrinjajo se nam misli in razmišljanja. Kako smo svoje obveznosti dojemali »prej« in kako jih zdaj? Koliko smo bili uspešni? Kaj nam je doslej uspelo ubraniti pred »napredkom« ter človeškim pohlepom in česa ne? Kaj je danes drugače? Kaj nas še čaka? Zapisali sva sedem misli o spremembah, ki nam jih je prineslo obdobje od preloma tisočletja do danes.

1 SMO TIM?

Sodelavci z daljšim stažem so nas, začetnike, v preteklosti dosledno jemali s seboj na teren. Kljub bolj ali manj samostojnemu delu nismo nikoli zamudili priložnosti, ko s(m)o novinci lahko šli na teren s starejšimi kolegi tako iz svoje stroke kot iz drugih. Pred pripravo naravovarstvenih smernic je ekipa skupaj pregledala celotno območje občine. Niti pomislili nismo, da bi napisali kakršnokoli mnenje brez predhodnega oglada terena. V letu ali dveh smo res temeljito spoznali območje, ki ga enota pokriva.

Danes se večino novih sodelavcev zaposli pri projektnih delih, kjer ni časa za temeljito uvajanje v naravovarstveno stroko. To je mogoče predvsem skozi naloge javne službe. Stalno

povečevanje delovnih obremenitev in s tem povezano pomanjkanje časa rahljata medčloveške in strokovne vezi ali pa celo preprečujeta, da bi se te vzpostavile.

Pri naravovarstvenem delu sta izjemnega pomena timsko delo zaposlenih v enoti in povezovanje med območnimi enotami. Iz različnih strok in izkušenj se napaja sinergija za iskanje boljših rešitev. Predvsem v zadnjem desetletju smo se veliko posvečali krepitvi povezav in odnosov v območnih enotah (kar je seveda prav), povezovanje med enotami pa vse bolj peša. To ni dobro ne za stroko ne za naše celovito delovanje in nastopanje navzven. Na tem področju pogrešamo »stare dobre čase«, ko je še prevladoval skupinski duh, a novodobne družbene spremembe očitno tudi nas vse bolj silijo v individualizem.

2 DANES JE VSE V RAČUNALNIKU

Leta 2000 smo že imeli osebne računalnike, ki smo jih takrat uporabljali samo za tipkanje pisnih izdelkov. Pisalni stroji so se poslovili manj kot leto dni prej.

V tistem času smo bili na terenu odvisni izključno od papirnatih zemljevidov. Na voljo smo imeli karte 1 : 25.000, v arhivu pa je bila varno spravljena zbirka državnih kart (večinoma) v merilu 1 : 5.000 (TTN 5), kar je za celotno ozemlje območne enote znašalo okrog 500 listov formata B2 (glej Petrovič, 2002). Za terensko ali pisarniško uporabo si je bilo treba karto prekopirati, dragoceni original pa takoj vrniti v arhiv.

TTN 5 so bile izdelane v 70-ih letih prejšnjega stoletja, torej so bile že v času, o katerem pišemo, več kot zastarele. Marsikatera stranka pa je svoji vlogi priložila le »mapno kopijo«, torej prikaz stavbe zgolj na A4-prerisu katastrskega načrta, brez topografske podlage. Tudi iz te se je bilo treba znajti.

Leta 2001, v »vmesnem času« med nekdanjim LRZVNKD in bodočim ZRSVN, smo dobili dostop do GIS, takrat na eni sami grafični postaji. Z njim so prišle prve DOF podlage, takrat še v črno-beli tehniki, po letu 2006 pa v barvni. Kar se je sprva nekaterim zdelo veliko razkošje, je kmalu postalo osnovni pripomoček pri terenskem delu in naše vztrajne prošnje za nabavo novega kompleta državnih kart (kajti zbirka TTN 5 je po razdelitvi nekdanjega skupnega zavoda ostala v lasti ZVKDS) so bile zavrnjene z utemeljitvijo, da je bodočnost v digitalnih podlagah. V naslednjih nekaj letih je uporaba GIS v resnici postala ena od osnov za delo vsakega posameznika.

A čeprav so bile trideset let stare papirnate karte zastarele, je vredno omeniti, da so bile razlike med njimi in stanjem na terenu takrat dovolj majhne, da so bile povsem uporabne. V primerjavi s sedanjim »razvojem«, spremembami, ki jih lahko sproti spremljamo na DOF in vseprisotnih satelitskih posnetkih, so bile v zadnjih desetletjih pred prelomom tisočletja spremembe na terenu skoraj zanemarljive.

3 VSE VEČ JE IDEJ. MODRIH, KORISTNIH ALI ZGOLJ IDEJ?

»Modni« posegi v prostor so se v obdobju dvajsetih let množili in kar naprej spreminjali – industrijske cone, teniška igrišča, golf igrišča, obvoznica v vsaki vasi, male in velike hidroelektrarne in vetrne elektrarne ... Splošni nazor pa je ostal enak: napredek se meri predvsem v količini vgrajenega betona in metrih asfalta. Spiski želja v občinskih planih so se podaljševali, apetiti po »napredku« so rasli eksponentno. Ob pregledovanju novih planskih pobud smo vse globlje zajemali sapo in se vse bolj držali za glavo, kajti kopicilo se je vse več nepričakovanih in »originalnih« pobud za poseganje v naravo. Te so rasle od začetnih plahih poosamosvojitvenih zamisli do vzpona vse bolj divjega turbokapitalizma.

Pogrom nad prostorom se kaže na makro in mikro ravni. Vse večje so potrebe po industrijskih in prometnih površinah za »rast«, ljudje pa so se, še zlasti v koronskem času, podali v naravo in so vse bolj prisotni povsod, tudi tam, kjer prej obiskovalcev ni bilo. Prav potreba po preživljanju časa v naravi je gonilo ene od niš »zelenega razvoja«, še posebej za tisti del prebivalstva, ki prej ni zahajal v naravo. Razmah prodaje »zelenih« storitev potrebuje nov, bolj ali manj urbaniziran ali vsaj urejen prostor v – naravi (kajti narave ne moremo prodajati v mestu), s čimer pa se ta spet krči in degradira na raven »doživljajskega parka«, ki z naravo nima več veliko skupnega.

4 KOMUNIKACIJA

Starejši kolegi so vedeli povedati, da se je treba o idejah in načrtih pogovarjati, jih usklajevati in da pri tem velja biti spoštljiv ter potrpežljiv. Danes temu rečemo, da komuniciramo z deležniki v prostoru. Mnogi smo dobili priložnost udeležiti se izobraževanj na temo komunikacije, ki naj bo strpna in vključujoča. To se torej ni spremenilo. Korenito pa se je spremenil način, s katerim deležniki pristopajo do nas.

Če so bili v naših prvih letih dela naši sogovorniki v največji meri lokalne skupnosti, so to danes predvsem investitorji. Vse bolj se zdi, da je urbanizem s svojim strokovnim znanjem, tako glede fizičnega prostora kot potreb družbe, odveč in izrinjen iz procesov načrtovanja. Namesto njega na prizorišče stopajo zasebni interesi, ki ne želijo slišati in razumeti strokovnega argumenta, kot jim tudi ni mar, da je ohranjena narava del javnega interesa (ZUreP-3, 2021). Uveljavljanje zasebnega interesa pod krinko javnega je postalo vsakdanje.

V obdobju največje rasti smo v delu javnosti obveljali za zaviralce razvoja in napredka. Spet drugi so v nas videli zaveznike pri ohranjanju narave kot ene od dobrin, ki je pomembna za posameznika in družbo. K sreči imamo dobro oporo v naravovarstveni zakonodaji, ki se je z vstopom v Evropsko unijo še okrepila. Dobili smo močno zaslombo v evropskih direktivah. Z rastjo samozavesti znotraj Zavoda in stroke sta rasli tudi spretnost in odprtost v komuniciranju z javnostjo.

5 DANES SMO UČINKOVITEJŠI – VSAJ KOLIČINSKO

Se učinkovitost meri s številom izdelkov ali s količino in z močjo modrih odločitev, ki so imele dobre posledice v naravi?

Nekateri se še dobro spomnimo časa, ko je tajnica vse prejete vloge ročno vpisala v knjigo dospele pošte, prenekateri sodelavec pa je v posebnem zvezku vodil tudi lastno evidenco dodeljenih vlog ter oddanih mnenj in smernic. Leta 2005 smo dobili sodoben informacijski sistem (ZRSVN, 2006) in debele knjige pošte so postale zgolj del arhiva.

Kar arhaično se sliši, da se je na LRZVNKD prisotnost na delu začela beležiti šele nekako leta 2000 ali 2001, in sicer z vpisovanjem na navaden list papirja. Delovni čas je trajal, dokler niso bile naloge opravljene. Ročno vpisovanje delovnega časa se je s preselitvijo na ZRSVN nadaljevalo do leta 2009, ko smo dobili elektronski registracijski sistem Ris (ZRSVN, 2010).

V začetku tisočletja smo pred pisanjem mnenja pobrskali po literaturi v pisarni in knjižnicah. Ciljnih popisov živalskih in rastlinskih vrst je bilo malo, in če letni čas ni bil pravi, je bil velikokrat vtis ali občutek za prostor in habitat tisti, ki te je gnal pri iskanju literature. Pred uveljavitvijo evropskih predpisov tudi ni bilo nikjer določeno, kako je treba oblikovati strokovni izdelek in kaj mora ta vsebovati (prim. ZNKD, 1981; ZON - UPB1, 2003). Mnogokrat je zadostovala zgolj opredelitev do posega, ki je bila pogosto tudi brez pomislekov upoštevana.

Nastop digitalne dobe je prinesel nujno potrebno informatizacijo, ki je napredovala z roko v roki s povečevanjem števila nalog in obsega dela. Roko na srce, nekaj je k povečani količini dela informatizacija tudi sama prispevala.

Če je vse, kar potrebuješ, v računalniku, se poveča učinkovitost – ali vsaj pričakovanje, koliko dela je treba opraviti. GIS preprosto postreže z vsebinami, ki jih je treba obravnavati. Da bi šel za vsak izdelek na teren, je ob današnjem obsegu dela nepojmljivo. Kako je videti zemljišče, habitat ali obravnavana vrsta, je na prvi pogled celo nepomembno.

A podatke je treba znati dobro interpretirati. Danes smo dolžni mnenje vsebinsko utemeljiti (Pravilnik o presoji sprejemljivosti ..., 2004) in treba ga je zapisati tako strokovno kot pravno korektno. Javnost v vseh svojih segmentih se namreč čuti povsem sposobna razsojati tako o strokovnih kot o znanstvenih zadevah. Diskreditacija argumentov in neljubih akterjev v družbi je vse pogostejše sredstvo za doseg cilja. Naše glavno orodje mora zato biti moč argumenta.

6 PODATKOV JE VSE VEČ, A ODGOVORNOST ZA STROKOVNE ODLOČITVE JE ŠE ZMERAJ NA NAŠIH RAMENIH

V obdobju 2002–2004 so bili zbrani in digitalizirani podatki o biotski raznovrstnosti. Evropske obveze z območji Natura 2000 na čelu so nam dale nov zagon in povzročile velik preskok v načinu našega dela. Pokazalo pa se je tudi, da so naši predhodniki velik del naravovarstveno pomembnih območij prepoznali in evidentirali že tudi pred tem (Skoberne in Peterlin, 1991; interno gradivo).

Pri sprejemanju odločitev si želimo dobrih in zanesljivih podatkov. A v nasprotju z znanstvenim pristopom, katerega sestavni del je dvom o zanesljivosti rezultata, smo dolžni v naravovarstveni praksi podati odločitev tukaj in zdaj (Pravilnik o presoji sprejemljivosti ..., 2004). Za čim pravilnejšo presojo posega je treba ves čas krepiti in dograjevati znanje. Del odgovornosti seveda nosi vsak strokovnjak sam v svoji osnovni stroki, krovna in nujna pa sta tudi razvijanje naravovarstvene stroke in vzdrževanje enotnega pristopa na Zavodu.

Čeprav danes država skrbi za stalen, bolj ali manj obsežen dotok novih podatkov o stanju vrst in habitatnih tipov, pa državni monitoringi pokrijejo le del tega, kar od nas zahteva Evropska unija. Območja in vsebine, ki so »samo« nacionalnega pomena, so vse od vstopa v Evropsko unijo podhranjeni, kar se še posebej kaže v količini razpoložljivih podatkov.

7 DANES SE ZAVEDAMO DEJSTEV, KI SE JIH PRED DVAJSETIMI LETI NISMO

Ob koncu prejšnjega tisočletja smo bili prepričani, da je slovenska narava razmeroma dobro ohranjena. Prevladovalo je mnenje, da se pri delu lahko omejimo na izstopajoče, posebne dele narave, na najboljše ohranjena območja ter na ogrožene vrste.

Danes vemo, da je človeštvo s svojimi dejavnostmi preseglo nosilno kapaciteto planeta že v 70. letih prejšnjega stoletja. Globalno trenutno trošimo približno pol več, kot nam sproti zagotavlja planet Zemlja. Prebivalci Slovenije porabljamo ekosistemske storitve v takšnem obsegu, da bi celotno človeštvo za tak način življenja potrebovalo tri planete (*York University Ecological Footprint Initiative & Global Footprint Network, 2022*).

Potrošnja razvitega sveta ima svojo okoljsko ceno, ki je trenutno ne plačujejo proizvajalci niti je neposredno ne plačujemo potrošniki. Živimo v času, ko je povsem legitimno, da gredo dobički v zasebne žepe, stroški in izgube pa postanejo breme družbe. Porabljanje naravnih virov in zato nadaljnje obremenjevanje okolja ženejo materialni interesi majhnega števila velikih igralcev v družbi, udobja vajeni potrošniki pa ta proces nevede ali vede podpiramo. Ena od posledic (pre)obremenjevanja okolja so podnebne spremembe. Posledice teh tu in tam sanira država, večinoma pa se zaradi njih zniža kakovost življenja prebivalstva.

Ob tem je postalo jasno, da so tudi pogoste in vseprisotne vrste tako v svetu kot pri nas v neslutnem upadu (npr. Almond s sod., 2020; Kmecl in Gamser, 2021). Ali v antropocenu,

obdobju kolapsa ekosistemov (Turvey in Crees, 2019), res še obstaja poseg v naravo, ki nanjo nima bistvenega vpliva?

NAMESTO ZAKLJUČKA

Je bilo včasih bolje, je danes slabše? Morda je nesmiselno delati takšne primerjave. Vsak trenutek našega delovanja namreč odseva stanje okolja in duha časa.

Zunanji opazovalec, ki ne pozna sistema varstva narave in ne ve, kaj je naše delo in do kod seže naš vpliv, z lahkoto sodi in opozarja na tisto, česar nam ne uspe narediti.

Nismo nezmotljivi. Konstruktivna kritika je nujno zrcalo našega delovanja in nenehna spodbuda za ohranjanje tempa. Za drugi pol kritike smo in najbrž zmeraj bomo zaviralci razvoja.

Okoljski izzivi in upadanje biotske raznovrstnosti na globalni ravni so sprožili nova okoljevarstvena gibanja. Smo delček v vse večjem skupnem prizadevanju za ohranitev Zemlje in to zavedanje nas krepi, da še pogumneje in bolj zagnano zagovarjamo naravo.

Nismo vsemogočni. Premikamo in dodajamo koščke v sestavljanke. Zakon nam nalaga skrb za to, da poseganje v prostor ne prekorači zakonsko določenih omejitev. Zakon je politični, ne strokovni dogovor. Zakonsko predpisano varstvo narave je zato mnogo manj od tega, kar bi si mnogi želeli – in kar narava potrebuje. Ko se ukvarjamo s problemi, za katere sistem ne omogoča rešitev, se na trenutke počutimo nemočne, vendar smo se z leti naučili na probleme odzivati se bolj pozitivno, diplomatsko in brez čustvene trme. Naučili smo se iskati nove rešitve zunaj okvirov. Pri našem delu učinkuje kaljenje na dolgi rok. Kontinuiteta dela na istem področju in v isti instituciji ima veliko prednosti, saj omogoča neprekinjeno osebno in strokovno rast ter zadovoljstvo z doseženimi uspehi.

Hvaležni smo za vsak nov prihod mladih kolegov različnih strok, ki prihajajo z novimi znanji in novimi pogledi, s svežo energijo in z radovednostjo ter neobremenjenostjo s preteklim. Z vsakim prišlekom zaveje v enoti nov veter, ki osveži ter ponudi priložnost, da se od njega nekaj naučiš. »Stari mački« smo najbrž kdaj sitni in nergamo, a mladim kolegom z veseljem predamo znanje in izkušnje.

V takih trenutkih se spomniš na svoje začetke in na poslanstvo, ki si mu že dolgo predan. To so nostalgичni dobri spomini, ki ogrejejo srce ...

ZAHVALA

Avtorici se iskreno zahvaljujeva sodelavcem Območne enote Ljubljana za prispevane letnice, spomine in zanimive debate, iz katerih je nastal ta članek.

VIRI

1. Almond, R.E.A., Grooten, M., Petersen, T. (ur.), 2020. *WWF Living Planet Report 2020 – Bending the curve of biodiversity loss*. WWF, Gland, Switzerland.
2. Kmecl, P., Gamser, M., 2021. *Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine – delno poročilo za leto 2021*. DOPPS, Ljubljana.
3. Petrovič, D., 2002. *Vzpostavitev sistema državnih topografskih kart*. Geodetski vestnik 46 (3): 190–200.
4. *Pravilnik o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja*. Uradni list RS, št. 130/04, 53/06, 38/10 in 3/11.
5. Skoberne, P., in Peterlin, S. (ur.), 1991. *Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije. Del 2: osrednja Slovenija*. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana.
6. Turvey, S. T. in Crees, J. J., 2019. *Extinction in the anthropocene*. *Current Biology* 29, R942–R995. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2019.07.040>
7. York University Ecological Footprint Initiative & Global Footprint Network, 2022. *National Footprint and Biocapacity Accounts, 2022 edition. Produced for the Footprint Data Foundation and distributed by Global Footprint Network*. <https://data.footprintnetwork.org>
8. *Zakon o naravni in kulturni dediščini*, 1981. <https://www.iusinfo.si/zakonodajna-knjiznica/zakon/Z81003GN/clen/>
9. *Zakon o ohranjanju narave, uradno prečiščeno besedilo (ZON-UPB1)*. Uradni list RS, št. 22/03.
10. *Zakon o urejanju prostora (ZUrep-3)*. Uradni list RS, št. 199/21.
11. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, 2006. *Poročilo o delu Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave za leto 2005*.
12. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, 2010. *Poročilo o delu Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave za leto 2009*.

mag. Karin GABROVŠEK

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Ljubljana

Cankarjeva 10

1000 Ljubljana

karin.gabrovsek@zrsvn.si

mag. Lara JOGAN POLAK

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Ljubljana

Cankarjeva 10

1000 Ljubljana

lara.jogan@zrsvn.si